

Спеціалізованій вченій раді Д 26.883.01
ДВНЗ «Університет банківської справи»
04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1

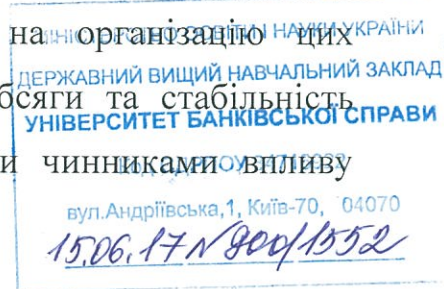
ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, доцента Болгар Тетяни Миколаївни
на дисертаційну роботу
Гули Алли Сергіївни
на тему: «Кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі
економіки»,
поданої на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами,
планами і темами

Питання достатнього забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств і підвищення ефективності їх використання носять глибокий, масштабний та всеохоплюючий характер. Соціально-економічна природа фінансових ресурсів характеризується високою мобільністю і постійною обмеженістю як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівнях.

Нестабільність фінансового забезпечення підприємств аграрної сфери ускладнюється впливом сучасних глобалізаційних процесів. Відтік іноземних інвестицій, волатильність курсу світових валют, обмеженість міжнародних кредитних ресурсів створюють складні умови адаптації фінансів аграріїв до сучасних стандартів функціонування в рамках національної та світової фінансової системи.

Формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств знаходиться у прямій залежності від особливостей сільськогосподарського виробництва, що впливають на організацію цих процесів, структуру джерел, напрями використання, обсяги та стабільність надходження фінансових ресурсів. Найбільш істотними чинниками впливу

доцільно визначити такі об'єктивні ознаки обігу фінансових ресурсів в аграрній сфері, як: сезонне розмежування періодів здійснення витрат і одержання доходів; тривалий виробничий цикл; наявність земельно-майнових орендних відносин; висока ризиковість функціонування та суб'єктивні особливості управлінського впливу на фінансове забезпечення суб'єктів господарювання (відсутність ефективного механізму розширеного відтворення основних засобів; тривала криза неплатежів; зростання дебіторської та кредиторської заборгованості; несприятливе податкове законодавство тощо).

У сучасних умовах господарювання кредитні відносини агропромислових підприємств з банками залишаються ключовими. Слід зазначити, що банківське кредитування не відіграє належної ролі у фінансуванні агропромислового виробництва, про що свідчать недостатні обсяги кредитних вкладень банків у сільське господарство. Розвиток кредитних відносин аграрних підприємств з комерційними банками значно залежить від підвищення їх кредитоспроможності та ліквідності забезпечення кредитів. Тому актуальності набуває проблема осмислення явищ у сфері кредитування агропідприємств, розуміння їх змісту і сутності.

З огляду на сказане вище, можемо констатувати, що тема дисертаційної роботи Гули Алли Сергіївни «Кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки» є важливою та актуальною і спрямована на розробку теоретико-методологічних засад, методичних підходів, практичних рекомендацій щодо банківського кредитування агропромислових підприємств.

Актуальність теми дисертації підтверджується її зв'язком з основними напрямками наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ. Зокрема, у межах науково-дослідної теми «Проблеми економічної безпеки держави» (номер державної реєстрації 0113U008193), дисертантом розроблено методичні рекомендації та пропозиції щодо поліпшення системи кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки для вдосконалення політики регулювання процесів розвитку банківського сектору та заходи, спрямовані на забезпечення фінансової безпеки

держави.

Ступінь обґрунтованості та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення із змістом дисертаційної роботи, автореферату, опублікованими автором науковими працями дають можливість відзначити, що наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації, є достатньо аргументованими, обґрунтованими та достовірними, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік кваліфіковано опрацьованих та проаналізованих фундаментальних наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів з питань теми дослідження, а також відповідними власними розробками та розрахунками.

Дисертантом використані загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, а саме: наукової абстракції, логічного узагальнення, системно-структурного, факторного та статистичного аналізу, методи економіко-математичного моделювання, графічного зображення даних.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, рекомендацій і висновків дисертації підтверджуються публікацією результатів дослідження у фахових виданнях та апробацією на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях з широкою географією проведення.

Наукова значущість отриманих результатів і рекомендацій підтверджується можливістю застосування розроблених у дисертації методичних підходів у проведенні подальших досліджень і використання у практичній діяльності банків та агропідприємств, це підтверджується відповідними довідками про впровадження результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку автором фундаментальних положень банківської справи, що полягає у розробленні автором теоретико-методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки України.

Пункти наукової новизни дисертаційної роботи, що винесені на захист, відзначаються цілісністю та комплексністю підходу до теми дослідження і характеризують автора як кваліфікованого науковця, здатного вирішувати актуальні наукові задачі. Результати, що відображають наукову новизну проведеного дослідження, є підтвердженням особистого внеску здобувача в розробку досліджуваної проблеми.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях та авторефераті

Основні положення дисертації, що повністю висвітлюють результати дослідження, викладено у 17 наукових працях, серед яких 7 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі 5 публікацій – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз та 10 публікацій в інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих наукових матеріалів складає 6,4 друкованих аркуші, де відображені положення всіх розділів дисертації, результати дослідження пройшли апробацію у вигляді виступів та доповідей на науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг та зміст опублікованих наукових праць відповідає встановленим вимогам щодо публікації основного змісту та наукових результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Автореферат дисертації за своїм змістом та оформленням відповідає встановленим вимогам і передає основні положення, висновки, рекомендації, викладені в дослідженні та не містить інформації, що не була розглянута в роботі.

Оцінка змісту та завершеність дисертації

Дисертація Гули А. С. відзначається повнотою аналізу фактів і процесів, містить теоретичне осмислення явищ, математичні розрахунки. Виходячи із розуміння необхідності вдосконалення теоретико-методологічних засад, науково-методичних і практичних підходів до кредитування суб'єктів

господарювання в аграрному секторі економіки України, автором визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які загалом правильно відображають його сутність. Комплекс завдань, що поставлені та вирішені автором, дали змогу логічно структурувати роботу, розкрити її зміст.

Детальне ознайомлення із дисертаційною роботою, авторефератом, науковими працями здобувача дає підставу зробити висновок про те, що з поставленими завданнями дослідження автор в цілому справився.

У першому розділі дисертаційної роботи автором, зокрема, обґрунтовано виділення таких рис кредиту, як об'єктивність кредитних відносин, забезпечення безперервності кругообігу капіталу шляхом прискорення реалізації вироблених товарів, стимулювання міжгалузевого перетікання капіталу (с. 29); дослідження понять «кредит», «аграрний сектор» надало можливість сформулювати власне бачення автора щодо тлумачення поняття «кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки» (с. 36-37); автором обґрунтовано необхідність дотримання додаткової функції кредитування – інноваційно-інвестиційної (с. 35); доповнено класифікацію кредитів ознакою «за часткою участі в розподілі трансакційних витрат», що розуміється, як забезпечення переходу зобов'язань на паритетних умовах за рахунок позичальника та за рахунок кредитора (с.38); результати аналізу інституційних засад кредитування аграрного сектору економіки України дали можливість визначити складові елементи та їх функціональне призначення інституційного середовища банківського кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки (с. 56-58).

Другий розділ дисертаційної роботи присвячено дослідженню стану кредитування агропромислових підприємств, оцінки ефективності кредитування та його вплив на регіональний розвиток агропромислового комплексу України. Зокрема, автором з метою удосконалення фінансово-кредитного механізму підтримки аграрного сектору, визначено основні завдання дослідження стану розвитку кредитування агропромислових підприємств (с. 63); проаналізовано динаміку та структуру поточних зобов'язань агропромислових підприємств України за період 2011-2015 рр.

(с. 73), динаміку та структуру виданих і прострочених кредитів у 2015 – 2016 рр. (с. 75-76); ґрунтовно розглянуті заходи державної підтримки альтернативних шляхів фінансування у тому числі й кредитування вітчизняних агропідприємств і фермерських господарств (с.87-92); з метою оцінки ефективності кредитування та визначення впливу на результати діяльності агропідприємств, удосконалення управління відповідно до пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки, у роботі запропоновано механізм кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки, що передбачає взаємодію трьох рівнів ієрархії управління – макро-, мезо- та мікрорівнів (держава – регіон – аграрні підприємства) (с. 105-107).

У третьому розділі дисертаційної роботи автором розроблені напрями удосконалення кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки, а саме: запропоновано алгоритм ухвалення рішень управління кредитоспроможністю аграрних підприємств, де, детально розглянуто зміст кожного блоку алгоритму – діагностика кредитоспроможності аграрних підприємств, оцінювання та класифікація кредитних ризиків, розробка сценаріїв управління кредитоспроможністю аграрних підприємств в умовах ризиків (с. 135); розроблено методичний підхід до діагностики кредитоспроможності аграрних підприємств, що ґрунтується на поєднанні методів багатовимірного аналізу (дискримінантного, кластерного, дисперсійного), що дозволяє класифікувати підприємства за рівнем кредитоспроможності (високий, середній, низький) з урахуванням їх диференціації в розрізі груп великих, середніх і малих підприємств (с. 136-145); на основі застосування методології факторного аналізу розроблено групування та формування класів кредитних ризиків аграрних підприємств, що дозволило виокремити п'ять основних груп зовнішніх і внутрішніх ризиків: ризики, пов'язані із заставою, системозабезпечуючі, системо утворюючі, природно-кліматичні та виробничі ризики (с. 171).

Висновки в роботі підтверджуються ретельним аналізом, як теоретичних джерел, так і поточного стану кредитування суб'єктів господарювання аграрного

сектору вітчизняної економіки, що логічно впливають зі змісту дисертаційної роботи та відображають основні результати дослідження.

Отримані здобувачем наукові результати та висновки дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими. При підготовці дисертаційної роботи автор орієнтувався на сучасну методологію наукових досліджень, що підтверджується застосуванням широкого спектру методів аналізу і обробки інформації, обґрунтованість висновків також підтверджується матеріалом, який міститься у додатках.

За результатами аналізу дисертаційної роботи Гули А. С., можемо зробити висновок, що мета роботи в ході виконання дослідження досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання результатів

Позитивно слід відмітити той факт, що практичне використання окремих пропозицій та рекомендацій автора підтверджено довідками про впровадження результатів наукового дослідження у практичній діяльності як банку, так і аграрного підприємства.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що розробки і пропозиції автора щодо діагностики кредитоспроможності аграрних підприємств шляхом використання комплексу методів багатовимірного аналізу використано в практичній діяльності ПАТ «Сбербанк» у напрямі класифікації аграрних підприємств за рівнем кредитоспроможності з урахуванням їх диференціації в розрізі таких груп, як «малі, середні, великі» (довідка № 07-54/1 від 10.02.2017 р.).

Методичний підхід до оцінювання й аналізу кредитних ризиків аграрних підприємств на основі багаторівневої факторної системи оцінювання позичальника використано у практичній діяльності ТОВ «Групстандарт Агро» (довідка № 155 від 16.02.2017 р.).

Теоретичні положення та окремі методичні розробки дисертації

використовуються у навчальному процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при проведенні лекційних і практичних занять із дисциплін «Фінанси», «Економіка та організація інноваційної діяльності», «Інвестування» та «Регіональна економіка» (довідка №32/254 від 20.05.2016 р.).

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи змістовність представленої до захисту дисертації, ґрунтовне дослідження важливої проблеми, не можна водночас залишити поза увагою деякі дискусійні положення та недоліки, що містяться у наукових положеннях, висновках та рекомендаціях дисертанта. До зауважень, що здебільшого носять рекомендаційний характер, слід віднести:

1. Дискусійним моментом є аналіз та узагальнення автором принципів кредитування аграрного сектору (рис. 1.3, с. 33). Поєднуючи загальні принципи кредитування з додатковими, автор зазначає (с. 34), що «...принципи кредитування відображають банківські інтереси суб'єктів кредитних відносин та ефективності розвитку їх діяльності з метою отримання прибутку», одночасно автор стверджує, «...що згадані принципи не розкривають повною мірою особливості кредитування аграрного сектору економіки...», з наданої інформації залишається не зрозумілим у чому полягає наукове навантаження у межах проблематики даного дисертаційного дослідження.

2. Потребує доопрацювання рис. 1.5 (с. 37) дисертації «Авторське тлумачення поняття «Кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектору» у частині встановлення наданих характеристик визначеним поняттям.

3. Дисертації додало би більшої аргументаційної цілісності не лише перелік можливих варіантів залучення коштів агропромисловими підприємствами (с. 72), а й аналіз переваг і недоліків при їх застосуванні.

4. За результатами проведеного аналізу прострочених банківських кредитів, виданих сільськогосподарським підприємствам за період 2015-2016 р.р. (табл. 2.4, с. 76), автор відмічає позитивні зміни у кредитуванні та покращення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, але

не вказує що саме вплинуло на таку позитивну динаміку вказаних показників.

5. У роботі, на наш погляд, недостатньо охарактеризований стан використання вітчизняними аграрними підприємствами небанківського кредитування (кредитні спілки, лізингові, факторингові компанії) (с. 94).

6. Досить цікавими і змістовними є пропозиції автора щодо удосконалення системи та структури управління кредитоспроможністю аграрних підприємств за допомогою механізму управління кредитними ризиками в комбінації з реальним станом кредитоспроможності позичальника (с. 133-134). На наш погляд, робота значною мірою виграла б, якби автор розкрив особливості використання низки методів, що використовуються у зарубіжній практиці (кредитні ковенанти, укладання угод про купівлю майна позичальника із зобов'язанням його зворотного викупу, залучення незалежних фахівців до оцінки великих кредитних проектів та ін.), та висвітлив би позицію щодо можливостей їх адаптації у вітчизняну практику.

Проте, зазначені недоліки в цілому істотно не знижують позитивну оцінку дисертації Гули А. С. і можуть бути враховані автором у подальшій науково-практичній діяльності.

Загальна оцінка дисертації

Дисертація Гули Алли Сергіївни на тему «Кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, містить наукові положення та науково-обґрунтовані теоретичні і практичні результати, що у сукупності вирішують важливе наукове завдання – розвиток теоретико-методологічних засад, вдосконалення науково-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки України.

Наукова новизна основних положень дисертації полягає у тому, що вони відзначаються особистим авторським підходом до постановки і вирішення досліджуваної проблеми. За своїм змістом дисертаційна робота відповідає

профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.883.01 ДВНЗ «Університет банківської справи» та паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Основні положення роботи відображені в опублікованих наукових працях здобувача. Висновки і рекомендації, що сформовані в дисертації достовірні та достатньо обґрунтовані.

Робота відповідає вимогам пп. 9,11,12,13,14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 року, №1159 від 30.12.2015 року, що висуваються до кандидатської дисертації, а її автор, Гула Алла Сергіївна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси, кредит.

Офіційний опонент:

професор кафедри фінансів і банківської справи

Полтавського національного технічного

університету імені Юрія Кондратюка

Міністерства освіти і науки України

доктор економічних наук, доцент

Т. М. Болгар

Свідомо Т. М. Болгар засвідчую

*Перший проректор з науково-педагогічної роботи,
доктор технічних наук, доцент*

=В.В.Коробко=